

Socialisme: Bevægelse og samfundsforandring

Af Einar B. Baldursson

Det er ikke hver dag, at der på dansk udkommer et omfattende og vægtigt bidrag til diskussionen om socialistisk politik. Men Dragsteds bog er et sådant bidrag, båret frem af et stort engagement og politisk passion. Flere af diskussionerne, om for eksempel socialisme og markedsøkonomi, bærer præg af omfattende og grundige studier i de seneste 20 års socialistiske teoridannelse og diskussion.

Denne artikel er udformet, ikke så meget som anmeldelse, men som et bud på en dialog om socialistisk politik, hvor Dragsteds bog er et lovende afsæt for en fornyet diskussion om socialistisk politik og samfundsforståelse.

Ønsker man at læse et mere "anmeldelseslignende" bud på diskussion om Dragsteds bog, kan jeg fint anbefale Per Bregengaards [anmeldelse](#) i Solidaritet.

Hvis man har brug for at skærpe sit surrealistiske vid, kan jeg anbefale Peter Hummelgaards [anmeldelse](#) i Altinget. Man skal først vække sin indre surrealist, fordi den ministerforandrede Hummelgaard spørger, hvorfor Dragsted ikke melder sig ind i Socialdemokratiet. Enhver sætning, der inkluderer "Socialdemokrati" og "reformer", må nødvendigvis være selvmodsigende, eller slet og ret pinlig. Når afstanden mellem Hummelgaard og Corydon er mindre end en ministerbil, er ordet "reform" mere en trussel end et løfte.

Dragsteds bog er en scene, hvor han indtager flere ståsteder. Selv om han tager afstand fra "revolution", er flere af hans forslag revolutionære i den forstand, at de kun er realistiske i sammenhæng med en grundlæggende samfundsforandring.

Bogens røde tråd er dog et forsøg på at etablere og argumentere for en "nordisk socialisme", hvor aktiv reformpolitik er en praktisk mulighed.

Projektet indebærer på den ene side en beskrivelse af kapitalismens egentlige væsen, der i rigeligt omfang er skåret ud af pap, og en analyse af den virkelige kapitalismes mangfoldige former, der hos Dragsted er præmissen for en fornyet radikal reformdagsorden. Denne del af projektet indebærer en række væsentlige og frugtbare argumenter og perspektiver.

Reformisme som mål og middel

PD har forberedt sig på anklagen om "reformisme". Og han er vitterligt en reformist, men en radikal af slagsen. Imidlertid vil såvel en revolutionær som en reformistisk politik lige præcist have et fokus på reformer til fælles. Ordet "revolution" er lige så forkæret som "reform" i den socialistiske bevægelses historie, hvor "reform" henviser til diskussionen i begyndelsen af det forrige århundrede, som efterfølgende er blevet opsummeret som valget mellem reform eller revolution.

En af hovedpersonerne, og på mange måder grundlægger af reformismen, er Eduard Bernstein (hvis hovedværk er *Die Voraussetzungen des Sozialismus und die Aufgaben der Sozialdemokratie*, 1899). Det er værd kort at angive nogle af nøglepræmisserne, fordi de spiller en rolle i diskussionen om Dragsteds perspektiv.

Ifølge Karl Marx ville kapitalismen fremadrettet i stigende grad forme det eksisterende samfund i sit eget billede. Det betyder, at den sociale struktur i stigende grad ville afspejle på den ene side borgerskabet og på den anden side proletariatet (dem, der kun ejer deres arbejdskraft).

Ifølge Bernstein var dette ikke korrekt. Der foregik til stadighed bevægelse fra proletariatet mod småborgerskabet. Ifølge Bernstein var denne dynamik en forudsætning for en mulig politisk alliance mellem proletariatet og dele af småborgerskabet, for eksempel i form af kampen for kortere arbejdstid og indførelsen af et pensionssystem.

Ydermere hævdede Bernstein, at udviklingen mod at stadig mere kapital blev koncentreret om stadig færre hænder blev modsvaret af den stik modsatte tendens. Sidst men ikke mindst argumenterede Bernstein for at ejerskabet af jord gik i retning af bredere og mere sammensatte ejeformer.

Hvad argumenterer Bernstein egentlig imod. For det første ideen om, at kapitalismen har indbyggede destruktive tendenser. Ifølge Bernstein var der ingen iboende grænse for, hvor længe kapitalismen kunne forblive i live og derfor hellere ikke nogen åbenlys grænse for hvor længe kampen for socialistiske reformer kunne vare.

Når Bernstein afviser revolution, skyldes det både at han forbinder hurtige radikale ændringer med negative konsekvenser, og at han ikke ser behov for et egentligt systemskifte. Denne form for gradualisme handler om at være på vej, ikke noget endeligt mål.

Diskussion om "revolutionen" skal ses i lyset af at revolutionære episoder spillede en afgørende rolle i overgangen mellem enevælde og kapitalisme. Det er ikke mindst denne del af historien som farver begrebet revolution, ikke blot den russiske revolution 1917. Der er problemer ved at sætte lighed mellem revolution som systemskifte og revolution gennem voldelig konflikt. Det første handler om at revolutionære episoder helt overvejende har handlet om konflikt og opgør med totalitære magtsystemer. Det næste er at denne italesættelse trækker opmærksomheden fra det centrale spørgsmål: er der behov for et systemskifte, en ændret kurs?

Hvis man ser konflikten mellem reform og revolution ud fra dette spørgsmål, bliver det nemmere at få øje på to forskellige mål og metoder, og foretage et afvejet valg. Revolutionære vil kæmpe for reformer, der fokuserer på at bygge forudsætningerne for en anderledes fremtid. Reformister vil interessere sig for tiltag, der ikke alene kan lade sig gøre i nuet, men også nøjes med det nutidige. Reformister kan af gode grunde ikke tænke anden fremtid end den, der er en variation over nutiden. Modsætningen mellem reformisme og revolutionær politik handler derfor ikke om, hvorvidt der skal arbejdes for reformer, men om man kan nøjes med løbende vedligeholdelse af det nutidige. Man kan derfor tale om revolutionære versus reparations-reformer.

Det handler aktuelt om et spørgsmål: Vil kapitalistisk markedøkonomi og samfundsstrukturer kunne håndtere global opvarmning? Hvis man kan argumenter for et ja, må man søge en reformistisk vej. Hvis man svarer nej, må man arbejde for et systemskifte.

Reformismens kapitalismeforståelse og historien

En af de påfaldende mangler i Bernsteins teori og politik er fraværet af interesse for og forståelse af de økonomiske kriser, der fra begyndelsen har kendetegnet kapitalismens historie. Det er både

problematisk og bemærkelsesværdigt, delvist fordi økonomiske kriser har fulgt kapitalismen nærmest fra dens fødsel, og delvist fordi disse kriser ikke er maskinfejl, men indbygget i selve den kapitalistiske markedsøkonomis indre væsen.

En økonomisk krise indebærer en voldsom ødelæggelse af værdier. Etablerede formuer og kapitalistiske virksomheder falder, og derefter vil der for en tid være mulighed for, at nye formuer og virksomheder kan opstå. Kriser ryster kapitalismen, og disse rystelser medfører nogle af de sociale muligheder, Bernstein hæftede sig ved og så som positive. Men hver gang er der millioner, der lider nød og hundredtusinder, der dør.

Selv hvis den meget flittige læser ville finde tid til at gennemgå samtlige socialdemokratiske partier programmer, vil man ikke finde eksempler på reelle overvejelser om de træk ved kapitalismen, der medfører disse tilbagevendende kriser, hvordan de kan forebygges eller overvindes.

Reformismen blev født i revolutionære og internationalistisk orienterede socialdemokratiske partier. Interessen for reformer uden fokus på et systemskifte (reparationsreformer), medførte helt uundgåeligt et øget fokus på eget nærmiljø. Anderledes formuleret: på en statsmagt, man kunne anvende til det formål at udføre et reformprogram. Det vil sige en nationalistisk reformisme. Vi så de fatale følger af denne udvikling, da Første Verdenskrig brød ud 1914. Den arbejderbevægelse, der kunne have standset krigen, blev opsplittet efter nationale grænser, således at Europas socialdemokrater bar våben mod hinanden.

Første Verdenskrig er en voldsom anskueliggørelse af reformismens grundlæggende fejl og mangler. Første Verdenskrig blev udkæmpet ved hjælp af metoder og teknologier, som afspejler kapitalismens enorme evne til effektiv produktion, herunder af krigskatastrofer. Det ville have krævet en revolutionær handling at standse Første Verdenskrig. I stedet gik socialdemokraterne ud på krigsskuepladsen som marionetter for en global kamp mellem europæiske kapitalgrupper.

Mellem 8 og 15 millioner, mestendels unge mandlige arbejdere, døde, og andre 23 millioner blev såret, og mange måtte leve som invalider resten af deres liv. På blot en dag døde over 100.000 soldater ved Somme.

Clausewitz sagde, at krig blot er videreførelsen af politiske konflikter med andre midler. Siden kapitalismen overtog verden, ville den rigtige formulering være, at krig blot er videreførelsen af økonomiske konflikter med andre midler. Når industrisamfundets midler stilles i krigens tjeneste, lægger mareridtets mørke sig over menneskeheden.

Det er den tids imperialism, der er grunden til og har ansvaret for krigen. Men det internationale socialdemokrati har ansvaret for, ikke blot at fejle i forsøget på at standse krigen, men også at stille sig på krigsmagernes side. Det skal siges, at det gjorde Bernstein ikke, men den reformistiske strømning gjorde i store tal.

Kapitalismens internationalisme

Kapitalismens historie må nødvendigvis skrives i form af kapitler, eller epoker. Første Verdenskrig afspejlede, at en ny epoke var indtrådt. Samtidig med, at Bernstein hæftede sig ved udbredelsen af

blandede ejeformer og den opadstigende bevægelse fra proletariatet til "mellemklassen", blev stadig større dele af verden med blanding af kapital og våben indrullet i en ny verdensorden.

Fødslen af en kapitalistisk verdensorden blev afsat for en omfattende diskussion i den socialistiske bevægelse. Alle kunne se at noget nyt var på færde. Nogle af de mest inspirerende diskussioner i den socialistiske bevægelses historie stammer fra den tid.

Rudolf Hilferding skrev bogen "Finanskapitalen" (1910), som i øvrigt findes på dansk (udgivet af Rhodos). Selv om hans analyser på mange måder er fejlagtige, er de i dag særdeles relevante.

I sin analyse fokuserer Hilferding på finanskapitalens tiltagende omfang og betydning. Bernstein (1899) afviste centrale dele af den marxistiske analyse af kapitalismens udvikling, ikke mindst påstanden om koncentration og centralisering af kapital. Hilferding peger på, at denne udvikling i høj foregår, ikke mindst i form af den stadig større rolle som finanskapitalen spiller gennem bankernes og kreditinstitutionernes indflydelse. Hilferding peger på omfanget og betydningen af forskydningen fra industrien og industrikapitalen til finanskapitalen. Når kapital som penge frisættes fra materialiteten (ting) og kan bevæge sig på egne præmisser i en stadig mere grænseløs verden, bliver den i stadig højere grad et middel til økonomisk udbytte gennem kapitaleksport.

Med den væbnede nationale statsmagt i ryggen kunne finanskapitalen strømme ind på nye markeder og generere profitter i et omfang, der tidligere ikke var set. Finanskapitalen kunne gennem pengenes bevægelse undgå told og (til en vis grad) beskatning.

Dermed blev den klassiske kolonialisme og nationalt forankrede industrialisme afløst af en ny global spiller, finanskapitalen, hvis primære metode er gældens gyldne lænker.

I vores verden lyder denne beskrivelse som en ganske præcis karakteristik af vores tid. Imidlertid kunne Hilferding ikke forklare karakteren af de interessekonflikter, der udgjorde et centralt afsæt for Første Verdenskrig (og for så vidt også Anden Verdenskrig). Det var Lenin, der i den relativt korte bog: "Imperialismen som kapitalismens højeste stadium" (1917) samler trådene til en samlet karakteristik af denne nye fase i kapitalismens udvikling. Teoriens fokus på tilblivelsen af store kapitalistiske korporationer og deres betydning for den kapitalistiske verdensorden var i en længere periode et ualmindeligt effektivt redskab til forståelse af den faktiske historie og ikke mindst de mange mere eller mindre voldelige konflikter.

Ifølge Lenin var dette så kapitalismens uigenkaldeligt sidste fase (eller i moderne sprog sæson). Som vi ved i dag, er dette ikke tilfældet. Endnu en gang har verden ændret sig og kapitalismen så også. Vi lever nu i en verden, hvor pengene har friset sig fra den materielle verden i et omfang, som selv Hilferding ikke kunne forestille sig.

Man kunne betegne denne fase som Matrix-kapitalismen. Hvis man tager den blå pille, kan man kun se tingenes verden. Hvis man tager den røde pille, kan man se et monstrum af en imaginær verden af frigjort kapital, der som et andet spørgsmål går igennem materialiteten og sætter sin egen dagsorden.

Dragsteds teori om historien

Og dermed er vi ved et element i Dragsteds teori om kapitalismen og den politiske kamp. Med kontrast til skematisk vulgærmarxisme, er Dragsted på, at hverdagslivet (med primært fokus på lille Danmark),

er kendetegnet ved en lang række aktivitetsformer, også i det økonomiske liv, der ikke på nogen meningsfuld måde kan betegnes som "kapitalistiske".

Dette perspektiv har været savnet længe. Det er ikke nyt. Marx og Engels kommer ind på det mange gange i forbindelse med mere specifikke analyser, eller diskussioner om de mere overordnede skift i menneskesamfundenes historie, og de russiske socialister diskuterer eksistensen og betydningen af før-kapitalistiske produktionsformer indgående. Men derefter er det, som om interessen for en mere konkret og nuanceret kapitalismeforståelse forsvinder. Det skyldes til en vis grad, at socialdemokraterne mister interessen for en mere fundamental samfundsforståelse. Reformpolitikken erstatter alt andet. Alt satses på reformstrategier, der for nogens vedkommende handlede om arbejdsbevægelsens traditionelle mål, og for andres vedkommende handlede om at bygge en mere effektiv kapitalisme. Det er værd at huske Tony Blair for den markante betoning af en modernisering af den kapitalistiske samfundsorden. I den sammenhæng er det i øvrigt værd at pointere, hvor beskeden rolle i kapitalismens udvikling som samfundssystem de borgerlige partier har spillet.

På venstrefløjen er dette problem uadskilleligt fra den russiske revolutions tragedie. Den stalinistiske (og ekstremt voldelige) kontrarevolution betød ikke alene, at venstrefløjen mister enormt mange centralt placerede tænkere (og læg dertil de mange, der døde i nazismens og fascismens KZ-lejre), men også at det nye diktatur udviklede en global politisk religion til det formål at forsvare egne interesser. Begreber som socialisme i et land, og monopolkapitalisme bringer den internationale venstrefløj ind i en verden, hvor alle kritiske refleksioner over kapitalismen møder den sovjetiske statslæres ødelæggende magt. De overlevende dele af den revolutionære bevægelse (ikke mindst Fjerde Internationale) er i stand til at opretholde et frugtbart teoretisk miljø, og det såkaldte nye venstre medfører en markant revitalisering af marxistisk samfundskritik. Som tiden er gået, må vi imidlertid konstatere, at i den bredere socialistiske offentlighed er dødvægten af stalinismens makabre version af socialismen fortsat tung.

Vi lever i en tid, hvor verden forandrer sig, uden at samfundsteoriene er i stand til at følge med. Både højre- og venstrefløj er præget af teoretisk lammelse i forhold til kapitalismens seneste udvikling. For dele af venstrefløjen har dette indebåret et tiltagende snævert fokus på indkomstfordelingen, mens kapitalismens strukturelle dynamikker bliver ignoreret.

Dragsteds argumenter for en mere konkret og nuanceret analyse af vores aktuelle tid er et vigtigt afsæt og inspiration til udviklingen af teoretiske forståelser og nutidige politiske forandringsprogrammer. Imidlertid er der brug for en mere radikal anvendelse af perspektivet.

Som Dragsted peger på, vil der til hver tid i det økonomiske og samfundsmæssige liv være tale om en sameksisterende mangfoldighed af økonomiske og politiske strukturer. Alene kongehusets eksistens viser, at rester af fortiden kan trives i nutiden. Dragsted interesserer sig i den sammenhæng primært for det, han ser som præ- eller a-kapitalistiske økonomiske former. De eksisterer vitterligt, og derfor vil kapitalismen optræde på en myriade af forskellige måder i forskellige samfund og kulturer.

Men – der er brug for klart og præcist at inddrage to yderligere perspektiver. For det første er kapitalismen er historisk fænomen, der løbende har optrådt i forskellige skikkelser. Fortiden sætter sine klare spor i den aktuelle kapitalisme. Det er nemt nok at finde tegn på, at den gamle kolonialisme fortsat eksisterer og udøver indflydelse på begivenheder i verden.

Den nuværende stadig mere fremherskende Matrix-kapitalisme omfatter betydelige levn fra imperialismen. Det er vigtigt at inddrage disse "historiske levn" i diskussionen om verden af i dag.

Fremtiden i nutiden

Endnu mere vigtigt er det at se den fremtid, der forsøger at fødes. Ud over tidens levn er der en række nutidige udviklinger og forandringer, der peger på, at alternativer til kapitalismen til stadig opstår i nutidig form.

Alene den store forekomst af gratis goder er et slående bevis for, at der eksisterer en omfattende sektor i vores liv, der ikke drives frem af penge. Selv om Youtube har haft bemærkelsesmæssigt held med at genindføre økonomiske incitamenter i form pengebelønning til indholdsudbydere, så er meget store dele af materialet fortsat noget, der udbydes uden inddragelsen af økonomisk udbytte.

Hvis man lever sit liv som en anden nørd (og vi nørdere lever pt i noget, der ligner paradys), vil man næsten uundgåeligt drage nytte af de mange "open source"-platforme. Wikipedia kan man måle og veje ved hjælp af meget forskellige alen, men uanset anskuelse er der her en kolossal vidensplatform, der alene drives frem af engagement og frivillig støtte fra brugere.

Alt er dette (og meget mere, jeg ikke har mulighed for at komme omkring) symptomer på, at den fremtid, der udvikler sig i kapitalismens skød, sætter sig igennem i vores hverdagsliv. Social (a-kapitalistisk) innovation og aktivitet har gennem kapitalismens historie gang på gang sat nye perspektiver på samfundsudviklingens dagsorden. Det kapitalistiske system har så igen, gang på gang været i stand til at tilpasse den nye dagsorden. Kapitalismen har vitterligt skabt massive nye muligheder for menneskeracen, men – egentlig kun for en relativt kort tid. Den seneste lange epoke har været karakteriseret ved innovation, der opstår i de områder i samfundet, der ikke kan folde sig ud på kapitalens præmisser. Videnskaben kan åbenlyst ikke reguleres gennem økonomiske incitamenter (tæl rige forskere – hurtigt overstået). Videnskabelig virksomhed har medført enorm udvikling af nye handlemuligheder, hvor kapitalismen først kommer ind på banens slutspil. Der, hvor nye teknologier skal udformes som effektiv produktion.

Selv her er der stadig større dele af den nye a-kapitalistiske virksomhed, der udvikler sig og fortsat eksisterer uafhængigt af det kapitalistiske marked. Omfanget af menneskelige ressourcer, der udfoldes på disse markeder, er vokset enormt på få årtier og kan inden længe nå at overgå det kapitalistiske systems materialitetsmasse.

Der er ingen tvivl om, at enhver realistisk forestilling om et socialistisk alternativ må omfatte en forståelse af det a-kapitalistiske arbejdes karakter og potentiale. Gennem nu et par århundreder har borgerlige politikere og intellektuelle hævdet, at selv om man kunne føle en vis sympati for socialismens budskab, var det dog uomgængeligt sandt, at den stred mod menneskets fundamentale natur, egeninteressens psykologi.

Men der foregår en ufattelig omfattende a-kapitalistisk værdiproduktion. Denne produktion er alene drevet frem af de involveredes motivation, uden anden belønning end det sociale velbehag. Dette viser, at det nok snarere er den borgerlige teori om menneskets psyke, der strider mod menneskets mangfoldige natur. Men – og det er vigtigt – hvis vi definerer et marked som ramme for udveksling, som ikke behøver at handle om økonomisk, men også social belønning og modydelser, ser vi nu udviklingen

af meget omfattende økonomisk aktivitet på et marked, der intet har til fælles med det kapitalistiske marked. Her er respekt og beundring de centrale modydelsesmidler, og de har den fordel, at de altid er bæredygtige.

Alle politiske strategier, der handler om en mulig og bedre fremtid, må omfatte fokus på, hvordan der kan skabes rammer for denne overvældende store ressource. Realistiske strategier må bygge på den grundlæggende forståelse, at kapitalismens i alle dens former sætter grænser for og perverterer disse præmisser for en holdbar fremtid.

Tilbage til fortidens fremtid – Matrix-kapitalismen

Fremtiden rører på sig i nutiden, men også bud på, hvordan fortiden kan lægge sin klamme hånd på fremtiden. I Kapitalen og Grundrisse beskriver Marx et langt stykke hen ad vejen "kapitalismen i det omfang, den svarer til sit begreb". Væsentlige dele af Marx' teorier handler om, hvordan man kan forstå denne "rene" kapitalisme. Denne forståelse indkapsler centrale dynamikker i det kapitalistiske system, men kan ikke forudse eller forudbeskrive, hvordan de kommer til udtryk i en verden, der på mange måder stritter imod. Kapitalismen er et system, ingen endnu har turdet indføre og ville sikkert bryde sammen på kort tid (ligesom totalitær planøkonomi). Hvis kapitalismens markedsdynamik fik lov til at udtrykke sig uhæmmet, ville de samfundsmæssige grundstrukturer som kapitalismen er nødt til at bygge på, men ikke kan vedligeholde, bryde sammen.

Her er vi ved et af kapitalismens mest centrale træk. Der findes en tradition indenfor den socialistiske samfundskritik, der især fokuserer på sammenhængen mellem private (læs individuelle) ejerformer og kapitalismen. Set ud fra dette perspektiv er det borgerlige forsvar for ejendomsretten et forsvar for de riges ret til gennem stadig større rigdom at opnå enorm samfundsmæssig magt.

Denne forståelse spiller en helt central rolle i den kapitalismekritik, der fokuserer på det faktum, at de meget få og meget rige er blevet endnu færre og rigere.

Indenfor denne forståelse er markedet primært et system, der muliggør koncentration af rigdom og magt hos stadig færre. Det er sådan set selve ledetråden i teorien om "monopolkapitalismen". Hvis man abonnerer på denne forståelse, er det naturligt at betragte rigdomskoncentrationen som det centrale og markedskapitalismen som et middel, der gør dette muligt. Har man den holdning, er det naturligvis overraskende, og endda anledning til fornyet optimisme at konstatere den omfattende forekomst af blandede ejerformer. Det være sig gennem deciderede kooperativer eller kooperative selskabsformer som Arla, Coop osv.

Det, man derved kommer til at overse, er, at der ikke er noget i den kapitalistiske markedsökonomi logik, som specifikt privilegerer klassisk ene-eje. Markedets logik er i en vis forstand blind. Hvis kooperative virksomheder har fordele på markedet, vil de også blive "belønnet". Meget tyder på, at der indenfor hver tids markedsökonomi er plads til en vis variation i ejer- og virksomhedsformer (spilteori). Men der er ikke noget, der tyder på at ejerformene i sig selv er forbundet med særlig anti-kapitalistisk logik. Denne ide stammer fra de hedengangne syndikalister, der ønskede samfund uden egentlig stat, hvor beslutninger blev truffet gennem koordination af kooperative organisationer. Der er ingen tvivl om, at for en stund medvirkede arbejderbevægelsens kooperative virksomheder til både et mere tåleligt liv

og bedre og mere effektiv klassemæssig organisering. Men det er ikke tilfældigt, at de enten er forsvundet eller holdt op med at spille sin oprindelige rolle.

Man kan sige, at børser og obligationsmarkedet har gjort delt eje til en helt ny kapitalistisk markedsform. Kapitalistisk markedsøkonomi er på mange måder blottet for systematiske præferencer. Den kan fint leve med undertrykkelse, men fungerer mere effektivt, hvis udbydere på markedet (her markedet for arbejdskraft) er relativt lige og frie. Kapitalistisk markedsøkonomi er forbundet med en indre logik, som medfører koncentration af kapital. Men koncentration af kapital undergraver markedsøkonomiens "frie" konkurrence. Der er gennemgående en tendens (svag, men reel) til, at med øget magt mindskes den enkelte kapitalaktørs evne til effektivisering. Magt indebærer her som regel et element af konservatisme. Derfor vil det løbende blive nemmere for alternative udbydere at skære sig en del af markedskagen, ved at udbyde noget, der er bedre eller billigere, eller begge dele.

Pengene står centralt på det kapitalistiske marked. Pengene muliggør udveksling af varer på markedet, men medfører også en særlig bevidsthedsform – pengefetichisme. Når vi lever i en verden gennemsyret af penge, vil vi helt automatisk komme til at antage (også når vi mener noget andet), at penge skaber penge. Anderledes formuleret: at forestillinger skaber virkelighed, og penge skaber fysiske produkter.

En af de særlige konsekvenser af pengenes bevidsthedsformer er, at det bliver svært at fornemme og forstå tid. Det virker, som om det totale princip for verden er, at alting cirkulerer på markedet. Fra vare til penge, fra penge til vare. Det må fremover være, som det altid har været (lige nu). Tilmed vil alle erindringer om de tilbagevendende økonomiske kriser svinde fra bevidstheden og vores samtale om egen verden.

Det betyder blandt andet, at det kapitalistiske marked kun kan løse problemer, hvor løsningen er aktuelt forbundet med muligheden for profit. Vi ved alle (minus stadig flere klimabenægttere), at global opvarmning i stigende grad fremover vil medføre stadig flere og sværere miljøkriser. Det kapitalistiske marked kan ikke udvikle bud på en løsning, fordi det er der ikke penge i.

På det synkende Titanic vil markedet interessere sig for priserne på drinks i baren, når efterspørgslen falder, eller endnu bedre hvordan man kan prissætte og skabe konkurrence om pladserne i redningsbådene. Vi befinder os på et synkende Titanic, redningsbådene eksisterer ikke, hvem vil have en drink?

Den moraliserende kapitalismekritiks krogede pegefinger

I sin tidligste vorden fremmanede den gryende kapitalisme en moralsk kritik af det nye systems pervertering af alt menneskeligt til et gode, der kan udveksles mod penge på markedet. Følelsen af, at der er noget grueligt galt ved denne orden, har efterfølgende udgjort en rød tråd i kritikken af kapitalismen, både på den konservative højrefløj og den moralradikale venstrefløj. En del af projektet er tendensen til at identificere alt, hvad man ikke kan lide, med kapitalismens fundamentale logik. Dragsted præsenterer flere steder i sin bog et effektivt alternativ til denne betontunge følelseskritik. Men flere steder i bogen bliver vi alligevel præsenteret for påstande, der handler om de onde og moralsk fordærvede kapitalister eller borgerlige. Det er klart, både når han taler om, hvordan de rige forsøger at anvende deres midler til at købe sig til magt, eller når forklaringen på finanskrisen 2008 er grådighed og illegitim spekulation.

Problemet er så blot, at magtens korruption har været et centralt tema i samtlige historiske epoker og hænger grundlæggende sammen med at den magt, man ikke kan fastholde ved vold, kan vedligeholdes gennem bestikkelse og korruption. Her har kapitalismen stort set nøjedes med at benytte sig af allerede eksisterende redskaber.

Den moraliserende kapitalismekritik lå til grund for den omfattende bevægelse, der efter finanskrisen søgte at drage de skyldige til ansvar. En fantastisk lejlighed til at fokusere på og afsløre det kapitalistiske systems systemiske fejl blev ofret til fordel for en moralbaseret kampagne, der fejlede miserabelt. Krisen blev ikke skabt af umoralske aktører, men af dynamikker, der på mange måder varslede om en ny og farlig fase i kapitalismens udvikling.

Moralkritikken indebærer et fravær af behov for og evnen til en dybere samfundskritik, men også en tendens til idealisering af det, man ser som alternativer til det kapitalistiske marked. Hvis kapitalismen er lig med bestemte ejeformer, kan man i sin sociale baghave slå et slag for et bedre samfund ved at fremme andre ejeformer. Dragsteds bog ikke blot falder for denne fristelse, denne forestilling er også en central del af hans samfundsforståelse, strategi og politiske program.

Enfoldig er den forenklede kritik

Lad mig give et eksempel fra Dragsteds bog:

”Min påstand er, at der findes to konkurrerende kilder til magt i vores samfund: En demokratisk magt baseret på flertallets beslutninger og en oligarkisk magt forankret i en snæver elites rigdom.” (s.60).

Lad os starte med ”flertallet”. Et velfungerende demokrati indebærer, at en mangfoldighed af økonomiske, sociale og politiske interesser spejler sig i en tilsvarende mangfoldighed af partier. De bliver så ideelt repræsenteret i et parlament i overensstemmelse med den folkelige tilslutning. I et sådant system er alle flertal midlertidige konstellationer af overensstemmende interesser. Et flertal er en alliance. Dette faktum gør, at et parlamentarisk demokrati er et bæst, som magtinteresserne har svært ved at styre. Lidt som en våd sæbe smutter det ene flertal, og et andet dannes. Det er med flertallet lige som folket, at vi mest af alt skal frygte dem, der hævder at repræsentere det.

Dernæst hævder Dragsted, at der findes en oligarkisk magt forankret i en snæver elites rigdom. Og det er empirisk betragtet forkert og politisk misvisende. Kapitalen er opdelt i lige så mange undergrupper, som der er forskellige segmenter af markedet. Den ene kapitalgruppe vil som regel have magtinteresser, der adskiller sig fra andre grupper. Traditionelt har man skelnet mellem finanskapitalen, svær- og letindustrien (føj dertil landbruget). I dag kan vi se en myriade af forskellige og mere eller mindre modsatrettede kapitalfraktioner. Der var engang – sådan begynder eventyrene – men her handler det om en tid, hvor enorme kapitalgrupper rent faktisk havde en direkte og omfattende indflydelse på magten også i demokratiske lande (læs A.P. Møller). Hvis der er noget, der helt systematisk kendetegner den tid, vi lever i, så er det, at de borgerlige partier i et vidt omfang forfølger politiske mål, som står i modsætning til centrale kapitalgruppers interesser.

Påstanden om, at der findes en mere eller mindre hemmelig gruppe af superrige magthavere, spiller lige op på populismens banahalvdel. På den banahalvdel vil venstrefløjen blive udsat for et utal af oversete straffespark.

Hos Dragsted spiller denne forståelse en vigtig politisk rolle. Hvis kampen mod kapitalismen i høj grad er en kamp mod økonomiske magtinteresser og specifikke grupper af superrige, er alternativet en modmagt i form af "de andre".

Her er det på sin plads at minde om den periode, hvor det Komintern-instruerede politiske perspektiv handlede om folkefronten. Nu skulle der etableres en bred politisk samling, rækkende ind over dele af de borgerlige partier til kamp som monopolkapitalen. Kombineret med fantasien om socialisme i et land spillede denne strategi en stor rolle for svækkelsen af den internationale arbejderbevægelse i perioden efter Anden Verdenskrig, hvor venstrefløjen red på en bred bølge af politisk radikaliserings.

Til forskel fra disse holdninger peger den marxistiske tradition på betydningen af de økonomiske og samfundsmæssige dynamikker, som afspejler egenskaber ved det kapitalistiske marked.

De aktører, der bevæger sig ind på dette marked, er underlagt reglerne i et manuskript, der kan programmere dem til en adfærd, som de holdningsmæssigt nemt kan være modstandere af.

Markedet og Coop

I min Kvikly-butik kan man gå udenom kassen og selv skanne sine varer. Endnu bedre har denne Coop-app muliggjort at man kan skanne sine varer, når man løbende putter dem i indkøbsvognen og så betale og "stemple ud", når man forlader butikken.

Denne teknologi er allerede meget effektiv. Den indebærer, at der indenfor det næste årti vil forsvinde tusindvis af jobs fra detailområdet. Den teknologisk forstærkede jobkrise vil fremover nå et enormt omfang. Hvorfor gør Coop så det, og hvorfor fortæller jeg historien her?

Coop gør det, fordi alternativet er at dumpe i den daglige test på det kapitalistiske marked. Hvis Coop dumper tilstrækkelig meget og længe, forsvinder koncernen. Markedet bestemmer fuldstændig uafhængigt af holdningerne hos Coops medlemmer (af hvilke jeg er en) og de valgte bestyrelsesmedlemmer. Ejer- og samarbejdsformer er bestemt ikke ligegyldige. Opskriften på en fremtid må nødvendigvis omfatte en myriade, hvor flere endnu ikke er blevet opdaget, men muliggjort gennem udviklingen af f.eks. de sociale medier. Men – set i forhold til diskussionen om kapitalisme og aktuelle alternativer til den kapitalistiske orden er foretagender som Coop en fodnote.

Flere steder i bogen diskuterer Dragsted medarbejderejede virksomheder som alternativ til den kapitalistiske orden. Der er noget snærende ved den naivitet, der fremgår af formuleringer som denne: "Medarbejdere, der selv ejer den virksomhed, de arbejder på, vil kunne frigøre sig fra meget af den utryghed og vilkårlighed, som mange oplever i dag. Trusler om udflytning af arbejdspladser til lavtlønsområder vil være fortid. For hvorfor skulle man ønske at flytte sine egne arbejdspladser ud?" (s. 75). Svaret er nemt: for at overleve på markedet.

Dragsted inddrager undersøgelser, der peger på, at virksomheder der er kooperativt ejede, klarer sig lidt bedre end konventionelt ejede virksomheder, i hvert fald i visse lande. Ifølge Dragsted klarer de sig bedre, fordi medarbejderens (medejerens) villighed til at gøre en indsats er større, end det er tilfældet for ansatte i konventionelle virksomheder. Nu er overbelastning af menneskelige ressourcer også et problem, når man selv kan se meningen med det (siger arbejdspsykologen i mig), så der er bestemt en bagside her. Men her ser vi faktisk, at den nuancerede samfundsanalyse, Dragsted argumenterer for og

flere steder anvender på inspirerende måde, svigter ham. I visse situationer vil, især mindre, kooperative virksomheder klare sig bedre end større og mere centraliserede. Det vil typisk være tilfældet i dynamiske brancher, hvor der i høj grad er tale om produktion der udføres af meget højt kvalificerede medarbejdere. Som Dragsted andre steder peger på, er der indenfor kapitalismen plads til en mangfoldighed af virksomhedsformer. For så vidt at tendensen til monopolisering holdes under kontrol, vil dynamiske virksomhedsformer have fordele i en verden under hastig forandring. Men siger vi Google og Facebook, siger vi også, at mellem to øjeblikke går vi fra en mangfoldighed af dynamiske virksomhedsformer, til internationale monopolgiganter. Og "Good, Bad and Ugly", der vil være færre stole end røve, der har brug for plads.

Pengene og virkeligheden

Som de fleste medlemmer af den (endnu) forholdsvis privilegerede nye arbejderklasse (vidensarbejdere) har jeg en betydelig pensionsopsparing. Og dermed har jeg aktivt bidraget til den massive udvikling af pengenes kapitalisme. Hvis pensionsfonden skal være i stand til at udbetale mine opsparede midler med en pæn dividende, må de løbende investere de enorme opsparede pengebeløb. Min pensionsfond kunne naturligvis købe f.eks. IBM og derefter drive den virksomhed så effektivt, at overskuddet kunne finansiere de løbende (og stadig større) pensionsudbetalinger. I så fald ville den opføre sig som den klassiske kapital fra de fordums tider, hvor det at leve som kapital var at eje noget i den virkelige verden.

Den enorme mængde af opsparet pensionskapital, som er strømmet ud i den kapitalistiske verden over de seneste 50 år, har sat benzin til finanskapitalens bål. Sulten efter den nødvendige forrentning har medført, at den globale pensionskapital har forstærket omfanget af spekulative investeringer. Dernæst har tørsten efter forrentning medført en praksis i form af omfattende opkøb af virksomheder til det ene formål at udsuge dem. Dernæst har dette uudslekkelige behov medført, at virksomheder opkøbes, pyntes (ofte i form af nedskæringer og eller organisationsomlægninger) og derefter sælges videre. Historien om TDC giver gode eksempler.

Denne aktivitet betyder, at virksomhedernes mulighed for at præstere den effektivitet, der tidligere var en af markedskapitalismens primære salgsargumenter, er væsentligt forringet.

Sidst, men ikke mindst, har samspillet mellem pensionsfondene, bankerne og de øvrige finansinstitutioner, plus de nye uregulerede aktører, medført et utal af opfindsomme arrangementer, hvormed staternes monopol på at producere penge er svækket og til en vis grad ophævet. Vi lever i en neo-kapitalistisk tid, og det forventelige gælder ikke mere. Vi er nødtvunget til at forny vores forståelse og kritik af den aktuelle kapitalisme.

Et af de sikre beviser på, at den kapitalistiske markedsøkonomi befinder sig i en ny fase, er det faktum, at mens pengemængderne er eksploderet indenfor de seneste par årtier, har inflationen stået i stave, og der har faktisk på visse områder i perioder været tale om deflation.

En af mine gamle venner er borgerlig økonom. Vi har mange gange diskuteret spørgsmålet om kapitalistisk versus socialistisk økonomi, men er indtil for nylig altid endt med at være enige om en ting: Når pengemængden vokser ud over vareudbuddet, stiger inflationen. Det er sådan set den af økonomiens tyngdelove, hvor der er grundlæggende enighed på tværs af discipliner.

Men den moderne kapitalisme ville det anderledes. Den sammenhæng eksisterer ikke – i hvert fald ikke for tiden.

Den faktiske kapitalisme og socialisme i et land

Enhver form for reformpolitik, der fokuserer på de problemer, som kapitalismen medfører, må i et eller andet omfang søge at adressere årsagerne. Det er fint at tage plaster på, når såret bløder, men en dårlig ide at fortsætte med at gå ind i det skarpe spyd. Det vil være en god ide enten at fjerne spyddet, eller dække det med tykt klæde (alle gode ideer er velkomne).

Men denne løsning er kun mulig, hvis man er i stand til at identificere årsagen til de hyppige blødninger. Altså spyddet. På samme måde forudsætter socialistisk reformpolitik, at man har en moderne og ret præcis forståelse af kapitalismen. Her er min opsummering af Dragsteds kapitalismeanalyse, at den ganske enkelt rammer forbi. Jeg hævder ikke, at der findes grydeklare svar, snarere at vi skal søge at undgå åbenlyst forkerte svar og arbejde på en bedre, mere nutidig og anvendelig forståelse.

Matrix-kapitalismen byder på nye udfordringer og problemer. Samspillet mellem de sociale teknologier og finanskapitalen betyder, at vi ikke alene lever på en fælles (forsømt) jord, men kommer hinanden tættere for hver dag. Vi kan efterhånden næsten ikke foretage os noget, der ikke ligger i forlængelse af en fjern artsfælles virksomhed, eller præger hverdagslivet hos venner, vi endnu ikke har mødt.

Men denne udvikling har også medført to helt centrale ændringer i forhold til penge og dermed alt, hvad penge berører. Det ene er, at staternes "ukrænkelige" ret til alene at forestå produktion af penge i praksis er blevet brudt. Der er udviklet transaktionsformer, der reelt svarer til, at der er blevet udstedt penge, uden at staterne er involveret. Og udviklingen af kryptovalutaer indebærer tilsvarende, at nye aktører producerer penge.

Ifølge en relativt nylig opgørelse er omfanget af potentielle, alternative og fiktive penge ca. 40 gange større end omfanget af reelle penge. Det skal så ses i lyset af, at både USA og EU indenfor den seneste periode har produceret penge i et omfang som aldrig før. Så selv om der er flere statsautoriserede penge i omløb end nogen sinde, udgør de blot en lille brøkdel af en pengeverden, der primært består af potentielle og fiktive penge.

I den sammenhæng er fraværet af inflation nærmest ubegribeligt. Der er to forklaringer. Den ene er, at internettet har skabt den forbruger, som Adam Smith drømte om. En, der rent faktisk kan sammenligne pris på den samme vare hos forskellige sælgere og derefter vælge ud fra egne præmisser. Til det skal vi lægge, at internethandelen betyder, at man som forbruger ikke er begrænset af butikker i nærområdet. Hvis man vil vente i få dage, kan man handle over hele kontinenter. Dette sætter grænser for sælgernes muligheder for at sætte varens pris op. Den aktuelle udvikling mod øget inflation handler i øvrigt om noget helt andet. Den handler om manglende udbud af varer, hvor efterspørgslen eksploderer som et led i det igangværende post-coronaboom.

Lad os slå fast, at indtil videre gælder at enorme pengemængder (i bred forstand) flyder rundt i det virtuelle rum, uden at berøre den virkelige verden i form af forbrug af faktiske ting.

Man kan på sæt og vis sige, at vi er havnet i en verden opfundet af en Hilferding på LSD.

I den nye fase af kapitalismens historie er der skabt en verden af noget, der efterhånden ligner et globalt marked, som ydermere er tilgængeligt for den enkelte forbruger gennem et tastaturklik på en computer. Verden er sandelig på vej til at udgøre en samlet markedsplads. I denne verden har pengene endelig løsrevet sig fra den materielle verdens snævre bånd. Staternes pengemonopol er reduceret til noget, der ligner en fodnote.

Socialisme i et land har altid været en absurditet, men i denne verden er den også en afsindighed.

Profitmaksimeringens finanskapitalistiske fantasiverden

En af konsekvenserne af finanskapitalens stigende magt er, at profitmaksimering spiller en mindre og mindre rolle på markedet for virksomheder. Flere steder i bogen deklamerer Dragsted, ganske velformuleret, en beskrivelse af den forrige version af kapitalismen. Han citerer Gar Alperovitz (s. 67) for påstanden om, at "hvis en selskabsledelse ikke kan levere konstant stigende kvartalsregnskaber, vil manden med kvartalsregnskabs-leen før eller siden komme og hente dem." Det er en sandhed med så mange modifikationer, at det er bedre at holde sig til mere væsentlige træk ved den nutidige kapitalisme. Moderne virksomhedsejere er overvejende aktiespekulanter. De tjener på at sælge en aktie til en højere pris, end de købte den. Og her indtræder et af Matrix-kapitalismens fornuftsudfordrende træk. Der er stort set ingen (statistisk) sammenhæng mellem en virksomheds økonomiske præstation og prisen på dens aktier. Aktieprisen afspejler flygtige og foranderlige forskydninger på børserne, hvor en magisk og forfærdende massepsykologi spiller langt større rolle end nogen del af den faktiske verden.

Moderne virksomhedsejere vil hellere bruge penge på virksomhedsmakeup end øget profitabilitet. Det sidste viser sig ad åre, det første leverer kolde fantasikontanter med det samme. Dette betyder i øvrigt også, at kapitalvækst fint kan forekomme uafhængigt af vækst i den virkelige verden.

Denne udvikling medfører også, at i tiltagende grad er bestyrelsen agenter for de aktiespekulative ejere, og ledelsen er redskab for bestyrelsen. Ledelseffektivitet måles i, hvor høj en løn de kan sikre sig, og hvor store stigninger i aktieprisen deres makeupøvelser (organisationsændringer) kan medføre. Det er overladt til medarbejderne og opgaveledelsen at presse en smule fornuft ind i denne verden.

Ligesom en anden Melody Grand Prix synges de samme sange til et publikum, der ikke har nogen erindring om fortiden. Men på finanskapitalens dansegulv kan de enorme formuer alene ved at danse rundt om sig selv skabe en følelse af forøget rigdom. Penge skaber penge, uden at verden er blevet rigere af den grund. Finanskapitalens dance makabre kan kun forstås, hvis snusfornuftens snærende bånd løsnes.

Kampen for et nyt system fra nærhed til et globalt perspektiv

Når hjemstavnsocialismen udøver en vis tiltrækning i en verden, der går den modsatte vej, skyldes det, at nærhedspolitik altid vil virke mere håndgribelig og overkommelig end mere eller mindre global politik og globale programmer. Det er derfor forståeligt, at Dragsted betegner sit politiske program som Nordisk Socialisme, ikke så hjemstavnsbundet, at det bliver pinligt, og ikke så overordnet, at det virker helt fjernt. Bogen omfatter mere end én version af Dragsted. En af dem søger radikal nærhedsfokuseret reformisme, en anden fremhæver gang på gang klassiske venstrefløjspåstande om, at kapitalen underkuer staterne i et sådant omfang, at de hver for sig og i samlede grupper må udforme og udføre en

politik, der er i overensstemmelse med (finans)kapitalens interesser. Denne argumentation hører til den maksimalistiske tradition på venstrefløjen. Andre steder (og oftest) er Dragsted meget nøjeregnende med at forholde sig grænserne for kapitalens egentlige magt.

Den klassiske maksimalisme, hvor det enten er socialisme (af mere eller mindre utopisk slags) eller ingenting, heller ikke denne gang er et bud på et anvendeligt svar. Des mere som alle fremskridt vil indebære afgrænsede politiske alliancer om bestemte mål, der kan samle et flertal. Relevant politik må kunne indbyde til de nødvendige alliancer.

Nærhedsprincippetets betydning i konkret politik står i modsætning til en socialistisk dagsorden, der nødvendigvis må være baseret på et globalt perspektiv i flere niveauer.

Det handler således på én gang at gå fra dér, hvor vi står mod verden, og at gå fra de forskellige globale ståsteder mod hjemstavnen.

Kapitalen og de borgerlige partier

EU indgår i bogens stikordsregister hele 10 gange. Dragsted konstaterer ganske korrekt, at finansindustrien havde 4 gange flere lobbyister ansat til at præge EU, end der er ansatte i EU til at beskæftige sig med det finanspolitiske område. Sagen er imidlertid, at meget lidt tyder på, at de fik magt, som de havde lyst. De fleste af de centrale beslutninger, der blev truffet i EU sammenhænge, afspejler afvejning af de forskellige nationalstaters forskellige interesser. Kigger man bag de forskellige nationale interesser, finder vi som regel en pengeøkonomisk myretue. Imidlertid repræsenterer finanssektoren ingenlunde et homogent sæt interesser. Den enes død er i høj grad den andens brød, og muligvis pålæg også. Det medfører, at finansmanipulationernes samlede gennemslagskraft er væsentligt mindre, end konspirationssocialister gerne vil have det.

Faktum er, at de sidste 20 års historie viser, at der i tiltagende omfang sker en frakobling mellem kapital og de borgerlige partier.

Få steder er det så klart som i form af indvandringspolitikken. Her ses en sjælden grad af samhørighed på tværs af de forskellige kapitalfraktioner. Alle ønsker de import af arbejdskraft, der kan anvendes til at sætte pres på lønniveauet. Det gælder på alle kompetenceniveauer. Ønsker man at ramme den traditionelle fagbevægelse rækker det ikke at importere underbetalt arbejdskraft til enkeltopgaver. Det er helt afgørende, at der opstår et lag af mennesker, der desperat har brug for arbejde, lige meget hvilket.

Vejen til lønpres er mennesker, der kan anbringes i ghettoer, og derefter gennem lavere sociale ydelser presses til at påtage sig lavtlønsarbejde. Her taler vi om noget, der både lokalt og globalt forbinder de forskellige kapitalinteresser i et samlet interessefællesskab.

Arbejdsgiverforeninger og kapitalinteresser støtter fortsat de borgerlige partier med massive beløb. Men udbyttet af denne investering er støt faldende. Den borgerlige populisme har helt systematisk medført massive restriktioner på indvandring og migration. Og det gælder overalt på vores fælles jord. Status er klar og tydelig. Selv om der er tale om en sag, der muliggør en kapitalens enhedsfront, så bestemmer populismen. Det er i øvrigt en påmindelse om, at min fjendes fjende kan være min værste fjende.

Det forvitrede og på mange måder forbitrede forhold mellem centrale kapitalgrupper (herunder finanskapitalen) er et klart eksempel på, at tidligere tiders relativt omfattende overensstemmelse mellem politiske valg og socialt/økonomisk ståsted er svækket. Det er der mange grunde til, som der ikke er mulighed for at komme ind på her. En af de vigtigste implikationer er, at kapitalernes tidligere åbne dør til magten nu er både mindre og ofte lukket.

Socialistiske konspirationsteorier har konkurreret med lejrballssange som meningsforlystelse for store dele af venstrefløjen. Men for så vidt virkeligheden – det er kompliceret. Det er også endnu et eksempel på, at verden af i dag har mindre og mindre til fælles med verden af i går.

Staten – mellem kapitalisme og socialisme

En af flere forfriskende initiativer til nødvendige diskussioner i Dragsteds bog handler om staten. Det er egentlig lidt sørgeligt, at han finder det nødvendigt at misrepræsentere både Marx' og Lenins statsopfattelse for at etablere en overpædagogisk modsætning til en mere nuanceret og retvisende analyse af den moderne stat – især velfærdsstaten.

For både Marx og Lenin gælder, at de beskriver staten i relation til en tid, hvor statens rolle et langt stykke hen ad vejen handlede om lige præcist at sikre de eksisterende magthavere, om nødvendigt med magt og gennem militære redskaber at understøtte den nationale kapitals magtprægede udbytnings-ekskursioner ud i den øvrige verden.

Den moderne stat er et helt andet væsen, som fortjener grundige analyser og målrettede politiske programmer.

Men hvad er så den moderne stat egentlig? En af 1970'ernes mest nyskabende strømninger var de såkaldte kapitallogikere. Selv om projektet som helhed grundstødte på en rigelig mængde hegelianisme, var mange af bevægelsens diskussioner og resultater ganske væsentlige og nutidigt relevante.

Her vil jeg gerne gen-italsætte den ide, at den udviklede stat sikrer eller forbedrer de grundlæggende forudsætninger for kapitalismens virke. For produktionskapitalen vil et uddannelses-, sundheds- og socialsystem, alt andet lige bidrage til en mere lige og derfor effektiv konkurrence. Set ud fra et socialistisk standpunkt er det ikke noget problem, at dele af velfærdssamfundet medvirker til bedre samfundsmæssige betingelser for investeringer, produktion og konkurrence. Det er en følge af systemer, hvis berettigelse ligger et helt andet sted, nemlig i kampen for bedre livsforhold og muligheder for den almindelige lønarbejder.

Det er også relevant her, at dele af statens historiske engagement i produktionen stammer fra enevældens tid, jævnfør DSB og det kongelige postvæsen, for blot at nævne to eksempler.

Når velfærdsstaten i et vidt omfatter virksomhed, der må betegnes som a-kapitalistisk eller decideret socialistisk, handler det om, at arbejderbevægelsen delvist byggede videre på eksisterende præmisser og satte en helt ny dagsorden. Denne dagsorden kan ikke indfanges af simple begreber som velfærdssamfund eller "nordisk socialisme". Det er indiskutabelt, at et offentligt finansieret uddannelses- og sundhedssystem mindsker kapitalens reproduktionsomkostninger. Det gælder især, når mulighederne for at løbe fra skatteregningen er så store, at der et langt stykke hen ad vejen er tale om, at arbejderne invester sin egen løn i et system, som producerer kvalifikationer og raske arbejdere til de

kapitalistiske virksomheder. Opbygningen af velfærdssamfundet har til en vis grad spillet ind på interesse modsætninger mellem centrale kapitalfraktioner. De dele af produktionskapitalen, der kan nøjes med lavt kvalificeret arbejdskraft, har været imod. Kapitalgrupper, der har brug for højt kvalificeret arbejdskraft, nyder godt af denne udvikling.

Det er altså ikke dette, der udgør den socialistiske del af den moderne velfærdsstat. Det er indførelsen af et borgerbegreb, hvor en persons værdi ikke gøres op i løn og ejendom, men det alene at høre til i et fællesskab. For at bruge en metafor, fastholder vi et socialistisk begreb for en samfundsborger, når vi tvinger de rige forældre til at modtage en børnecheck. Ud fra et socialistisk standpunkt kan ejendom og salg af arbejdskraft ikke definere et menneske. Et menneske er ikke blot en ejer eller udbyder af arbejdskraft. Dette er velfærdsstatens socialistiske princip. De øvrige velfærdsforanstaltninger harmonerer med dette princip, men kan også begrundes med afsæt i andre sociale og materielle interesser.

Demokratiet og staten

Dragsted fremhæver helt korrekt i sin bog, at etableringen af den almene stemmeret indenfor rammerne af et repræsentativt demokrati har spillet en afgørende rolle for velfærdssamfundets tilblivelse og udvikling.

For fuldstændighedens skyld må vi også medgive den ultraliberale økonom Ludwig von Mises, at demokrati skaber et marked, hvor politikere konkurrerer om stemmer. De køber stemmer gennem offentlige aktiviteter og ydelser. Her kan arbejderbevægelsens partier effektivt overgå de borgerlige partier. De borgerlige anvender det offentlige til vælgerbestikkelse. Arbejderbevægelsen anvender statens midler til at bygge det samfund, hvor flertallet kan leve et værdigt liv som borgere.

Argumenterne adskiller sig fra Dragsteds, men konklusionen er den samme. Den, der nøjes med at kalde staten i et kapitalistisk samfund for kapitalistisk, hverken har forstået eller kan forstå den moderne stat.

Staten og socialismen

Hilferding anvendte i sin kritik af finanskapitalen marxismens dobbeltsidede kritiske princip. Lad os illustrere dette princip: Kapitalismen indebar et positivt skridt for menneskeheden. Den skaber også de betingelser, der er forudsætningen for socialisme. Det er vigtigt i kritikken af kapitalismen at beskytte barnet i badevandet, det er socialismens nye menneske.

Ifølge Hilferding indebærer koncentrationen af magt i finanskapitalismen, at der etableres overnationale systemer, som kan overtages af folket til det formål at etablere et internationalt socialistisk samfund.

Med Hilferdings egne ord: "Once finance capital has brought the most importance branches of production under its control, it is enough for society, through its conscious executive organ - the state conquered by the working class - to seize finance capital in order to gain immediate control of these branches of production." (<https://www.marxists.org/archive/hilferding/1910/finkap/ch25.htm>).

Man behøver ikke abonnere på Hilferdings kapitalismeanalyse for at erkende betydningen af overnationale stats- og samarbejdsformer. Og det rejser så naturligvis et spørgsmål, som Dragsted systematisk vikler sig uden om: Hvad med EU?

Der er ingen tvivl om, at EU er en slags stat. Det er samtidig tale om en koncentreret magt, der i hvert fald en del af vejen kan matche kapitalfraktionerne. Tænk blot på konflikten mellem EU-Kommissionen og IT-giganterne. Hvis man tager Dragsteds statsanalyse på ordet, og ansatserne til en moderne kapitalismeanalyse, som der er flere interessante eksempler på i bogen, hvorfor så nøjes med en nordisk socialisme, hvis projektet kan bevæge sig op i den superliga, der er EU?

Dette spørgsmål splitter de politiske fløje i Danmark på kryds og tværs, med bolle og slange. Jeg har med stor interesse og ganske nøje læst alle de overvejelser i Dragsteds bog, der berører de overstatslige instanser og mindst EU. EU benævnes ca. 10 gange i et omfang på ca. 5 sider i en bog på 350 sider. Det svarer til ca. 1,5 procent af bogen. Det er da påfaldende lidt.

Den internationale finanskapital lever et stykke hen ad vejen i den imaginære del af Matrix-kapitalismens verden. Men det gør den nye teknokapital ikke. Den er overalt og hører i virkeligheden ingen steder hjemme. Den invaderer og transformerer alle områder i vores liv. Den er resultatet af en helt afgørende teknologisk revolution, der kan komme til at spille en afgørende rolle i kampen for fremtid. Men lige nu ligger denne magt i hænderne på et fåtal ekstremt rige OG magtfulde personer. De resultater, der er nået i forsøget på at stække teknotyrannernes magt, er overvejende nået på den internationale arena, primært EU. Det giver ingen mening at tale om eller argumentere for noget, der skal gøre det ud for et socialistisk program, hvor denne udfordring ignoreres eller undervurderes.

Så vidt jeg kan forstå det, der står i bogen, argumenterer Dragsted for, at kampen for den nordiske socialisme også skal udkæmpes indenfor EU. Vælger man den fortolkning, står hans reformperspektiv noget stærkere. Men det er svært at vide sig sikker, fordi en af de Dragsteder, der optræder i bogen, tydeligt er tilbøjelig til et snævrere politisk perspektiv, hvor norden skrives med stort N.

Den magt, der hører til staterne og de overstatslige strukturer, er en helt naturlig kampplads for en socialistisk bevægelse, især når der er muligheder for gennem demokratiske strukturer at bruge denne magt, det være sig i mindre eller mere omfattende form, til det formål at mindske de borgerliges og forskellige kapitalgruppens muligheder for ensidigt at anvende den til eget formål. Der er en myriade af eksempler på, at dette kan lade sig gøre, og velfærdsstaterne er et klart eksempel på det. Dragsted har ret i, at siden staten overvejende var magthavernes trussels- og undertrykkelsesredskab, er der sket meget.

Denne betimelige erkendelse, der lægger op til en bredere politisk og teoretisk diskussion af de moderne statsformationer, bør ud fra et socialistisk standpunkt også omfatte et europæisk og internationalt orienteret program for kampen om magten.

Hvorfor nøjes med en utilstrækkelig nordisk socialisme, når vi har brug for en hel verden i kampen om og mod ikke mindst global opvarmning.

Hellere småt og muligt end stort og håbløst

I samtlige af de spørgsmål, der handler om globale handlinger, er det nemt af forfalde til pessimisme. Der er lang afstand fra "verdens navle" – Christiansborg – til stigende verdenshave, flere ørkener, vandmangel, sult og krig. Det bliver sådan set ikke nemmere at nøjes med Christiansborg, når vi føjer den igangværende teknorevolution til. Teknorevolutionen er på mange måder en billet til det samfund,

hvor vi kan opretholde et godt liv i en verden, der kræver mindre og mindre menneskelig arbejdskraft til at sikre den nødvendige samfundsmæssige (læs her globale) merværdi.

Trotskij havde ret i, at der er ikke nogen naturlige grænser for de fremskridt, kapitalismen kan leve med eller tolerere. Den nye revolution har stort set sit afsæt i a-kapitalistiske produktionsformer (offentlig forskning og gratis arbejde). Men markedet har en evne til at geninstruere det samme teaterstykke igen og igen. Udviklingen af massive (og bæredygtige) muligheder for frisættelse af mennesket fra det nødvendige arbejdes åg er i det kapitalistiske markedssystems perverse iscenesættelse blevet til en trussel om massearbejdsløshed og social marginalisering som aldrig set før. Det peger på den anden del af Trotskijs formulering (lettere fornyet): Intet er så friskt og sundt, at det ikke i kapitalismens markedskøkken kan forvandles til en menneskeødelæggende råddenskab.

Kampen mod Matrix-kapitalismen handler både om at frisætte de enorme progressive ressourcer, som udviklingen i videnskab og teknologi frembringer, og at sikre en verden, hvor menneskelig civilisation kan opretholdes og udvikles.

Det er stort, og et enkelt økologisk æble virker endeløst lille i den sammenhæng. Det medfører typisk en af to reaktioner. Denne ene består i at nøjes med flere økologiske æbler, og måske endda tage det fulde veganske spring. Så dør man i hvert fald frisk og rask som et smukt lig. Man kan også med foragt forholde sig til et bittelille æble og proklamere, at "at være eller ikke være" kan ikke handle om et æble, men om en hel verden.

At eje eller være – er Norge 12 procent fra socialismen

Umiddelbart er reaktionen vel: Det er udpegning af politiske mål og metoder, der kan bidrage til at løse aktuelle problemer og pege i retning af et mere velfungerende samfund.

Dette afsæt kan imidlertid føre til en myriade af forskellige veje. De fleste af dem ender, som det påstås om den virkelige verden: til Rom (læs: baglæns polka til fortsat kapitalisme).

Her er Dragsted låst i en fælde mellem forenklet kapitalismeforståelse og overdrevet tiltro til betydningen af "demokratiske" ejerskabsformer.

På den ene side angives kapitalen som en næsten almægtig og tyrannisk magt (s. 157). På den anden side angives "en alternativ vej, der kombinerer socialdemokraternes reformistiske tålmodighed med den revolutionære venstrefløjs erkendelse af, at bæredygtige forandringer forudsætter en grundlæggende demokratisering af ejerskabet i økonomien."

Givet at i Norge står offentligt ejede virksomheder for 87,9 procent af BNP bliver spørgsmålet, om Norge står 12,1 procent fra socialismen.

Dragsted forholder sig ikke mere konkret til de manglende 12 procent, men et langt stykke hen ad vejen argumenterer han for politiske initiativer, der peger i den retning.

Det, man på venstrefløjen kalder ny-liberalisme, var en politisk bevægelse på højrefløjen, der ønskede at bortkaste alle bånd på konkurrencen. Programmet indebar blandt andet omfattende privatisering af offentlig virksomhed. Det er i øvrigt værd at hæfte sig ved, hvor forholdsvist begrænset modstand, der var mod denne udvikling, ligesom det bør indgå i regnskabet, at socialdemokratierne spillede en vigtig

rolle i privatiseringen flere steder. Det danske socialdemokrati kan her prale af en vigtig neoliberal landvinding, da DONG blev privatiseret.

Blandt det vigtigste tiltag var fjernelse af en række begrænsninger på, hvordan for eksempel boligmarkedet kunne indgå som finansobjekt på kapitalmarkedet. Udvidelsen af kapitalmarkedet spillede en helt central rolle for finanskapitalens ekspansion op til krisen i 2008.

Kunne man f.eks. trække boligmarkedet, ejendommen til jord osv. ud af kapitalmarkedet, ville det svare til at trække store mængder af CO₂ ud af atmosfæren. Opvarmningen ville mindskes, energien i finanssystemet ville falde, og såvel afstanden mellem som omfanget af finanskriser ville falde.

Er det vejen frem? Det er naturligvis værd at diskutere, men argumenterne for er ikke åbenbart realistiske.

Spændetrøje til kapitalismen

Mere realistisk er det at sætte ind der, hvor kapitalen forsøger at privatisere og overtage nye værdiobjekter, ikke mindst information. Som Dragsted udmærket gør rede for, foregår den kamp lige nu. Det er svært at sige noget godt om GDPR (Databeskyttelsesforordningen), men intentionen var god. Socialistisk politik, der undlader at tage stilling til kampen om information, er grundlæggende utilstrækkelig.

Tilsvarende kamp har corona-pandemien lagt på vores dørtrin. Den imponerende hurtige udvikling af vacciner (omfattende udvikling af revolutionære teknologier) er et langt stykke hen ad vejen et eksempel på, hvor effektiv statslig intervention kan være, men har også sat fokus på, hvordan opdagelser, opfindelser og teknologisk innovation, der udspringer af den offentlige vidensvirksomhed (universiteterne), efterfølgende bliver til et patentbeskyttet produkt i privat eje.

Det er vigtigt at fastholde, at vaccineprojektets succes er historien om, hvordan statslig intervention kan medføre ekstraordinære resultater der, hvor det private marked aldrig kunne have leveret brugbare løsninger tids nok. Det er forståeligt, at diskussionen aktuelt handler om de begrænsninger, patenter i privat eje lægger på den nødvendige masseproduktion af vacciner. Ikke mindst fordi coronaepidemien fortsat kan udvikle sig til den pandemiske katastrofe, som WHO længe har frygtet.

Men – der mangler den anden halvdel af historien. En verden, der skal være i stand til at håndtere truslen fra fremtidige pandemier, global opvarmning og meget mere, har brug for en globalisering af vidensproduktion. Det lægger på den korte bane op til, at EU tager initiativer til at etablere en mere samlet og integreret struktur for vidensproduktion og -udvikling. Udviklingen indenfor moderne fysik er utænkelig uden en gigantisk forskningskonstellation som CERN. Vi har brug for tilsvarende strukturer for vidensproduktion og udvikling indenfor blandt andet medicin og vaccineudvikling. Det samme gælder forskning i nye afgrøder, der kan overleve i et ændret klima. Man kan godt i et afsnit af Lise i Eventyrlandet lege med tanken om, at lille Danmark eller hele Norden er en sådan ramme. Men inden vi ved det, er bogen slut og verden venter.

Dermed er vi ved en af de centrale mangler ved flere af Dragsteds udmærkede overvejelser om socialistisk politik. Opgavernes omfang er meget større end den nordiske baghave, som han ønsker sig.

Hvad er politik for socialister?

Der findes stort set tre traditioner for politik blandt socialister. **Den første** er den utopiske tradition. I dag ville vegansk socialisme være et aktuelt bud. "Hvis alle makker ret i overensstemmelse med mine præferencer, bliver jeg nok lige så lykkelig som jeg fortjener at være."

I en mere nuanceret og sværmerisk form dukker utopierne op som diskussion om, hvordan en retfærdig verden ville se ud, hvor ingen er undertrykt, undtagen naturligvis de moralsk anløbne.

Endelig dukker utopismen op som krav, hvor ingen ben når til den del af jorden, hvor mennesker lever sit liv.

Den **anden** tradition er arkitektens socialisme. Vi starter med de bygningselementer, der sikkert vil kendetegne socialismen. Dernæst kigger vi os omkring, finder noget, der ligner, og styrker det. Det er her, man finder de fleste af Dragsteds reformforslag.

Set i sin helhed er Dragsteds 10 punkter en blanding af aktuelle delmål og en IKEA-byggevejledning til et socialistisk samfund, som **måske** kan nøjes med Norden. Problemet er, at hverken delmålene eller byggevejledningen indebærer et bud på den tid, vi lever i, eller konkrete politiske projekter, der kan mobilisere mere bredt end en del af Enhedslistens medlemmer.

I et demokrati skal vi tælle til mere end 50, og derfor er mobiliserende politik en altafgørende forudsætning for, at vores mål fortjener mere end et par møder i en studiekreds for de særligt indviede.

Den **tredje** og sidste tradition starter med en simpel erkendelse. Hvert et skridt fremad må kunne vinde tilslutning fra et mangfoldigt og modsætningsfuldt flertal. De politiske krav man stiller, den måde man stiller dem på, og de metoder der anvendes, må tage udgangspunkt i aktuelle bevidsthedsformer. Politik må skabe bevægelse og bygge magt. Gang på gang har de socialdemokratiske partier været i stand til at udvikle sådanne krav, som har forbundet forskellige menneskegrupper med hinanden i en politisk bevægelse, der har forandret samfundet. Det seneste og formentlig det sidste eksempel på dette er Arne-pensionen. Når de ikke længere kan det, er det fordi deres forandringsprogram er udtømt og uden hjælp fra den kapitalismekritik, de har opgivet, kan selv åbenbare fornyende mål ikke få ørenlyd og tanketid. Derfor er det reformismens eksistenskrise, at vejen fra Hummelgård til Corydon er af en ministerbils længde.

Den tredje vej forudsætter, at der kan udpeges et mål, der kan samle mange om en fælles kamp. Og den findes i tre varianter.,

- A. Den ene variant indebærer lappeløsninger. Ikke et ondt ord om lappeløsninger, men glæden ved resultaterne er kortvarig, fordi cykelslangen er temmelig tyndslidt. Så den ene lappeløsning kalder på den anden, og snart føles det som en omgang i hamsterhjulet.
- B. Den anden variant indebærer reformulering og fornyelse af velfærdssamfundets institutioner og systemer.
- C. Den tredje variant indebærer krav, som stiller spørgsmålstejn ved konkrete aspekter af kapitalens magt og dispositioner, eller at der igangsættes samfundsmæssige forandringshandlinger, der medfører elementer af socialistisk demokrati.

Den anden og den tredje variant er fundamentale dele af og forudsætningerne for en socialistisk politik, der tager afsæt i den virkelige verden og bygger en bro mod samfundsforandring.

Et velfærdssamfund i forrådnelse og det socialistiske perspektiv

Overraskende overset har en gruppe samfundsforskere i længere tid påvist, hvordan velfærdssamfundet i stigende grad vender den tunge ende mod den store gruppe lønarbejdere og ikke mindst ufaglærte. I den seneste bog "Rige børn leger bedst" (2021) påviser Lars Olsen, Sune Caspersen, Jørgen Goul Andersen, Lars Andersen og Niels Ploug, at det danske samfund fortsat i allerhøjeste grad er klassesdelt, men også hvordan selv velfærdssamfundets mest centrale institutioner som arbejdsmarkedspolitikken, uddannelsespolitikken og sundhedspolitikken i stigende omfang bliver en del af uligheden.

Den massive udbygning af universiteterne og gymnasierne i samspil med en udsultning af de tekniske uddannelser forstærker den sociale ulighed. Hele ideen med gratis uddannelse er, at alle skal have mulighed for at søge og få den uddannelse, de ønsker. Alene adgangsbegrænsningen til universiteterne gør grin med dette mål. Samtidig er folkeskolen blevet bogliggjort, hvilket medfører, at de, der repræsenterer håndens og ikke blot åndens intelligens, bliver ignoreret, tilsidesat og ultimativt marginaliseret. Dette indebærer samtidig, at en stadig større del af uddannelsesbudgettet går til de mere privilegerede grupper i samfundet.

Indenfor sundhedsvæsenet er den forebyggende indsats stort set sparet bort, blandt andet til det formål at finansiere stadig dyrere behandlingsformer, hvor almindelige lønmodtagere ofte vil blive frasorteret grundet generelt svækket helbred. Den klasse-mæssige sundhedskløft i Danmark er enorm.

Den brede opbakning til det skattefinansierede velfærdssamfund forudsætter, at arbejdsklassen oplever, at systemet er retfærdigt. Hvis velfærdssamfundet skal overleve, endelige være i stand til at håndtere nye udfordringer, må den socialistiske bevægelse fokusere på, hvordan det kan fornyes i en solidarisk form.

Velfærdssamfundets allervigtigste ressource er tilliden til solidaritet og den håbefulde forventning til, at hvis man gør sit bedste, er man god nok.

Den aktuelle udvikling slider på denne kapital. Hvad værd er en offentlig jobgaranti, hvis vi parkerer stadig flere af de fravalgte i ligegyldige jobs, som ingen kan se behov for. Påstanden om, at der er brug for alle, må kombineres med en politik, hvor alle kan gøre deres bedste.

Vi står over for en af Matrix-kapitalismens absolutte perversiteter. Tiltagende frihed fra det nødvendige arbejde bliver til truslen om, at stadig flere (ekskluderede, marginaliserede og arbejdsløse) er en voksende byrde for de stadig færre.

Inden længe forsvinder det meste af butiksarbejdet, lager- og transportarbejdet, størstedelen af alt, hvad der indebærer rutinepræget administration – og listen kan nå at blive meget længere.

Der vil opstå en hærske af de frasorterede og de uegnede. Flere og flere vil blive teknoslettet i jobmassakren, andre vil blive bortdømt i et stadig snævrere uddannelsessystem, og alle vil de blive tvangsforflyttet til Udkantsdanmark. Processen er allerede i fulde omdrejninger. Hvis kapitalismens logik skal herske, vil de udstødte kun have en mulighed tilbage. De kan blive stormtropper i et nihilistisk angreb på de privilegerede (som i den verden vil være de af lønarbejderne, der slider deres røv i laser).

Kampen mod global opvarmning er også arbejdet for at forberede sig på en ny og anderledes verden. By og land skal transformeres gennem infrastrukturprogrammer, der kan ændre vores verden til en robust og bæredygtig form. Retten til arbejdet er i den sammenhæng retten til at være en del af den fælles løsning.

Et socialistisk svar på kapitalismens eksistenskrise er også et bud på, hvordan man forebygger en periode med neo-fascistiske bevægelser.

Kampen om og for et fornyet velfærdssamfund er både en fastholdelse af arbejderbevægelsens solidariske samfundsvision og inspiration til kamp, langt ud over Danmarks eller Nordens grænser.

Kampen skaber målet, de nye kampformer

Jeg havde forventet, at Dragsted ville tage hul på den oplagte og vigtige diskussion: Hvordan kæmper vi for socialisme i en verden med så mange nye platforme og muligheder. Men mobilisering, politik og kampformer spiller en meget lille rolle i bogen.

Ikke mindst her har nye platforme som Facebook og Twitter (og efterhånden utallige andre) medført, at mobilisering til kamp for politiske krav kan tage sit afsæt i sociale platforme, der i bund og grund er internationale. Spørgsmålet om, hvordan vi kan udbrede og koordinere kampe, indebærer nu et klart og konkret svar: Brug de platforme, der allerede har forbundet det meste af verden.

Det betyder, at en kamp mod specifikke kapitalinteresser (internationale koncerner etc.) nu kan føres samtidig og koordineret over det meste af kloden. Alle de steder, hvor markedet medfører konkurrence, der medfører et overskud tæt på produktionsomkostningerne, kan boykotaktiviteter medføre voldsomt pres.

Identitetspolitikens periode har vist, at vi lever i en verden, hvor dårligt renommé trykker indtægterne og dermed overskuddet under den magiske profitgrænse. Endnu værre er det for kapitalisterne, at et råddent renommé også påvirker aktiekursen.

De nye kamp- og organisationsformer er endnu kun en delvist udforsket platform for socialistisk kamp. Men nu råder de antikapitalistiske bevægelser over et redskab, der kan forbinde flere i effektiv kamp end nogen sinde.

Diskussion om socialisme må nødvendigvis være en diskussion om, hvordan vi kæmper for socialisme, og her er Dragsted uden svar.

Socialisme er den mangfoldighed, der vil opstå

En af bogens inspirerende diskussioner handler om forskellige tilgange til, hvad man kan forstå ved et socialistisk samfund, herunder betydningen og udformningen af de markedssystemer, der vil udvikle sig på vejen mod en bæredygtig fremtid.

Som Dragsted peger på, er "kapitalisme" fællesbetegnelse for flere delvist overlappende historiske former. Men alle kapitalismens historiske former er grundlæggende præget af den aktuelle fase af markedets udvikling med globaliseringen som den mest udviklede form.

Der er ingen grund til at antage, at den historiske periode, der kendetegnes ved overgangen til socialisme, vil være bundet op på et tilsvarende regulerende tema. Nøden lærer den nøgne at spinde, og socialismens mangfoldige former vil afspejle en myriade af forskellige løsningsforslag og eksperimenter.

Marx sagde jævnligt, at han ikke ville skrive en opskrift på socialisme (og kunne alligevel ikke helt modstå fristelsen). Måske skal vi sige det åbenlyst:

Socialismen i al sin mangfoldighed vil være båret frem af det fundamentale princip, at den demokratiske magt ikke længere ophører ved markedets dør, og hvis den skal være svaret på den globale miljøkrise, må den også indebære globale løsninger.

Alle andre svar er i bedste fald blålys.

Godt brugt – lad blive ved det

Dragsteds bog forbinder sig med flere, ret forskellige projekter. Men hovedaksen er helt eksplicit at gentænke og genaktualisere det socialdemokratiske reformprojekt. Til forskel fra reformismens ideologiske forældre er Dragsteds mål et socialistisk samfund. Mellem reform og revolution ender Dragsted et helt tredje sted, der hvor store mål forklædes som reformprojekter.

Det, reform og revolutionær kamp har til fælles, er fokuseringen på de muligheder, der er for at mobilisere tilstrækkeligt mange, tilstrækkeligt længe, til at der kan sættes samfundsmæssig magt bag de politiske delmål.

Dragsteds projekt tilbyder ikke ret meget til dette formål. Det programmatisk projekt ligner mere et (meget omfangsrigt) oplæg til et møde i de orakelsocialistiske vismænds råd. Der er en stor afstand mellem noget, der udgør en god eftermiddagsdiskussion mellem vismændene og den mobiliserende politik, der kan forandre verden. Dragsted er lige pt den eneste kandidat til stillingen som politisk orakel for Enhedslisten. Risikoen er, at Dragsteds Enhedsliste vil måtte nøjes med stillingen som Socialdemokratiets glemte politiske ambition. Og det fortrængte minde vil forblive en overstået tid.

Meget tyder på, at efter 20 års ørkenvandring er den strukturelle samfundskritik på vej tilbage. Lad os undgå den fejl at anvende denne åbning til et forsøg på at genopvække den socialdemokratiske reformismes spøgelse.

Til trods for alle sine kvaliteter er det den cliffhanger, som Dragsted efterlader venstrefløjens med.